

УДК 159.95:316.4

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2026.28.20>

РОЛЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ: ВІД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ДО ІІІ-ГРАМОТНОСТІ

Олена Мусаковська

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000

<https://orcid.org/0000-0003-3036-9565>

e-mail: olena.musakovska@lnu.edu.ua

У статті теоретично досліджено особливості критичного мислення в процесі сучасної медіакомунікації та визначено специфіку його функціонального значення в контексті інформаційної, медіа-, цифрової та ІІІ-грамотності. Критичне мислення розглянуто як багатовимірну психологічну основу інформаційно-комунікативної взаємодії, значення якої розширюється відповідно до технологічних трансформацій інформаційного середовища. Запропоновано схему сучасної медіакомунікації на перетині медіа- та цифрового середовищ у межах інформаційного середовища з врахуванням суб'єктності медіакористувача, який здатен одночасно виконувати ролі медіаспоживача та медіавиробника. Також у схему інтегровано систему ІІІ як елемент цифрового середовища з двоспрямованою інформаційно-комунікативною взаємодією між нею та медіакористувачем.

Узагальнено специфіку функціонального значення критичного мислення в контексті інформаційної, медіа-, цифрової та ІІІ-грамотності. Встановлено, що в межах інформаційної грамотності воно спрямоване на оцінювання достовірності, релевантності та практичної цінності інформації; у медіаграмотності доповнюється осмисленням медіаджерел, медіавпливів та сформованого інформаційного поля; у цифровій грамотності актуалізує розуміння алгоритмів персоналізації контенту, а у ІІІ-грамотності – верифікацію генерованої інформації, метакогнітивний контроль та відповідальне використання. Також окреслено психологічні аспекти взаємодії із ІІІ, пов'язані із залежним та автономним когнітивним розвантаженням, довірою до генерованої інформації, когнітивною втомою та інформаційним перевантаженням. Зазначено, що інформаційна, медіа-, цифрова та ІІІ-грамотність не утворюють лінійної еволюційної послідовності, а функціонують паралельно за принципом взаємодоповнення. Загалом виявлено поступове розширення функціональної ролі критичного мислення відповідно до ускладнення інформаційно-комунікативної взаємодії при збереженні критичного оцінювання інформації як його наскрізної функції.

Ключові слова: м'які навички, критичне мислення, медіакомунікація, медіакультура, медіаспоживання, інформаційна грамотність, медіаграмотність, цифрова грамотність, ІІІ-грамотність, когнітивне розвантаження, інформаційне перевантаження.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується системними цифровими трансформаціями, що супроводжуються появою нових понять осмислення людського буття – *Homo Informaticus* [1] та *Homo Digitalis* [2].

Зростання залученості до цифрового середовища підтверджується динамікою щоденного використання мережі Інтернет. Зокрема, за результатами комплексного дослідження «New Image Marketing Group» частка українців, які щоденно користуються мережею Інтернет, у 2020–2025 рр. зросла з 71% до 92%, при цьому основним пристроєм доступу до мережі протягом усього досліджуваного періоду залишався смартфон [3, с. 42–43].

© Олена Мусаковська, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ISSN 2522-1876 (Print), ISSN 2663-4465 (Online)

Водночас цифровізація суспільства змінює не лише інтенсивність і способи медіакомунікації, а й характер взаємодії особистості з інформацією. Медіатизація повсякденного досвіду індивіда, за якої сприйняття реальності дедалі більше опосередковується створеними медіаобразами [4, 365-366], набуває нового виміру в умовах доступності технологій штучного інтелекту (ШІ).

Масштабність інтеграції ШІ у повсякденне життя підтверджують результати дослідження 2025 року, проведеного за ініціативи Міністерства цифрової трансформації України: порівняно з 2023 р. частка користувачів ШІ серед дорослого населення зростає з 31 % до 42 %, а серед підлітків – із 67 % до 70 % [5, с. 16].

Ускладнення інформаційної взаємодії в умовах цифровізації та поширення технологій ШІ підвищує вимоги до здатності медіакористувача усвідомлено й критично взаємодіяти з інформацією в медіасередовищі, актуалізуючи проблему ролі критичного мислення в медіакомунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях критичне мислення розглядається як одна з ключових м'яких навичок XXI століття в системі «4С» поряд із креативністю, комунікацією та співпрацею [6].

Наявні емпіричні дослідження також засвідчують значущість критичного мислення для інформаційної грамотності. Зокрема, Топрак, Ташчи та Челебі встановили його медіаційну роль у взаємозв'язку між залежним використанням соціальних медіа та інформаційною грамотністю студентів [7]. В умовах глобальної турбулентності О. Панченко та ін. визначають критичне мислення та медіаграмотність як захисні фактори у моделі когнітивної стійкості та називають їх практичним інструментарієм протидії метакогнітивному впливу [8].

Проблематика інформаційної, медіа-, цифрової та ШІ-грамотності представлена в сучасному міждисциплінарному науковому дискурсі педагогіки, психології, медицини та соціології. Зокрема, М. Шумило та Р. Дмитрасевич розглядають ШІ-грамотність у медичній освіті крізь призму освітніх стратегій і перспектив її розвитку [9]. Особлива увага дослідників зосереджена на ШІ-грамотності, що підтверджується систематичним оглядом 22 досліджень з валідації 16 шкал ШІ-грамотності для різних категорій користувачів [10].

Проте зберігається необхідність комплексного психологічного осмислення зазначеної проблематики в контексті трансформацій сучасної медіакомунікації та визначення функціонального значення критичного мислення в інформаційній, медіа-, цифровій та ШІ-грамотності.

Мета статті – теоретично дослідити особливості критичного мислення в процесі сучасної медіакомунікації та визначити специфіку його функціональної ролі в контексті інформаційної, медіа-, цифрової та ШІ-грамотності.

Виклад основного матеріалу. У словнику Американської психологічної асоціації критичне мислення визначається як цілеспрямована форма мислення, орієнтована на розв'язання проблем і перевірку ідей та можливих рішень на наявність помилок чи недоліків [11]. У вузькому розумінні критичне мислення переважно трактується як специфічна когнітивна діяльність, заснована на логічному аналізі. Зокрема, воно пов'язується зі здатністю аналізувати аргументацію, перевіряти обґрунтованість тверджень та їх логічну узгодженість [8, с. 11].

Водночас у сучасних психологічних дослідженнях простежується розширення розуміння критичного мислення, яке виходить за межі суто когнітивної сфери. Е. Панащенко та Д. Тимарев розглядають його як інтегративне психологічне утворення, в якому когнітивні процеси аналізу, оцінювання та інтерпретації інформації поєднуються з мотиваційними, рефлексивними й регулятивними компонентами особистості [12].

Також в умовах сучасної медіакультури психологічний зміст критичного мислення доцільно розглядати з урахуванням того, що інформація не є ізольованим об'єктом когнітивного аналізу, а функціонує в процесі комунікативних взаємодій, учасники яких не лише передають і сприймають інформаційні повідомлення, а й беруть участь у конструюванні та інтерпретації їх змісту [13].

У психологічному вимірі цифрового суспільства В. Джеджея інтегративно розглядає критичне мислення крізь призму когнітивного, соціально-контекстуального та особистісно-орієнтованого підходів, поєднуючи здатність до аналізу, оцінки інформації та аргументації з урахуванням соціокультурного контексту та індивідуально-психологічних характеристик особистості, зокрема саморегуляції, саморозвитку і самоздійснення [14].

Багатовимірність критичного мислення дає підстави розглядати його як одну з наскрізних психологічних основ інформаційної, медіа-, цифрової та ШІ-грамотності, функціональна роль якого доповнюється відповідно до ускладнення інформаційно-комунікативної взаємодії, яка відбувається в умовах сучасної медіакультури. У цьому контексті медіакультура розглядається як умова інформаційної взаємодії, що об'єднує комунікативні технології, знакові системи, процеси виробництва та передавання інформації [15, с. 138].

Розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій став одним з чинників віртуалізації соціальної комунікації [4, с. 198]. Медіакомунікації – це різновид соціальних комунікацій, який визначається як інформаційний обмін між медіавиробниками та медіаспоживачами [16, с. 42].

Соціальна комунікація передбачає активну взаємодію її учасників-комунікантів у процесах кодування, трансмісії, декодування та інтерпретації інформації, а її інформаційна складова на кожній фазі процесу здатна змінюватись залежно від використовуваних технічних систем спілкування [13, с. 14-16]. Відтак розвиток технологій не лише розширює засоби комунікації, а й трансформує середовище, у якому відбувається взаємодія медіакористувача з інформацією. З огляду на це сучасну медіакомунікацію доцільно розглядати крізь призму різних середовищ інформаційної взаємодії (рис. 1).

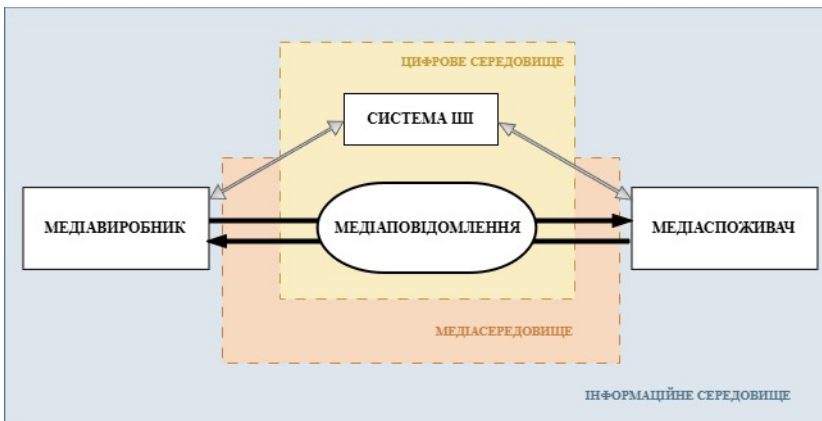

Рис. 1. Схема сучасної медіакомунікації

Важливо, що в цьому дослідженні сучасна медіакомунікація розглядається як суб'єкт-суб'єктна взаємодія, у якій медіакористувач як комунікант здатен водночас бути і медіавиробником, і медіаспоживачем, створюючи, сприймаючи медіаповідомлення та надаючи зворотний зв'язок. Відповідно до запропонованої схеми інформаційне

середовище охоплює медіа- та цифрове середовище, система ІІІ функціонує у цифровому, а сучасна медіакомунікація відбувається на перетині цих середовищ.

Цифрове середовище включає інтернет-простір, різноманітні віртуальні платформи та мережеві середовища [17]. Феноменологічно сучасне цифрове середовище вирізняється формуванням цифрової особистості (суб'єктної надбудови над реальною особистістю) та її функціонуванням через механізми персоналізації медіадосвіду, архівування за допомогою цифрових слідів її активності [17, с. 81-82; 18]. Також відбувається формування так званої «інформаційної бульбашки» конкретного користувача, створення якої відбувається на основі цифрового відстеження його попередньої медіаактивності та здійснюється крізь призму наявних зацікавлень «фільтрів-бульбашків» [18, с. 104-105; 19, с. 139]. Тобто сучасний медіапростір соціальних мереж має ознаки напівзакритої системи медіакомунікації, адже не лише забезпечує одномоментно релевантну відповідь на запит користувача, а надалі алгоритмічно підтягує відповідний медіаконтент, водночас зберігаючи здатність до переструктурування інформаційного потоку у зв'язку з наступними запитами.

Відтак така трансформація і ускладнення сучасної медіакомунікації, підвищують вимоги до комуніканта як носія медіакультури, зокрема до його здатності усвідомлено оцінювати, інтерпретувати та етично використовувати інформацію в процесі медіавзаємодії. Тому особливого значення в цьому контексті набуває аналіз функціональної ролі критичного мислення крізь призму інформаційної грамотності, медіаграмотності, цифрової грамотності та ІІІ-грамотності.

Інформаційна грамотність стосується здатності індивіда визначати інформаційні потреби, здійснювати ефективний пошук необхідної інформації, оцінювати її достовірність та належно використовувати [20.; 21]. Медіаграмотність, окрім здатності критично сприймати, аналізувати й оцінювати медіаінформацію [15, с. 7], передбачає розрізнення особливостей інформаційних джерел і медіаресурсів, розуміння механізмів поширення медіаконтенту, розпізнавання можливих маніпуляцій [8, с. 11], зокрема дезінформації та фейкових новин в соціальних мережах [22, с. 181].

Н. Тілікіна, порівнюючи медіа- й цифрову грамотність, відзначає спільну для них базу навичок критичного мислення, водночас наголошуючи, що мережевість та інтерактивність цифрових медіа зумовлюють необхідність додаткових навичок [23, с. 49]. Важливо зазначити, що цифрова грамотність сформувалася не як альтернатива попереднім концептам грамотності, а шляхом інтеграції окремих складових комп'ютерної, інформаційної та медіаграмотності, поєднавши технологічні навички [29].

Також розвиток цифрової грамотності розглядається як один із способів подолання комунікаційних викликів епохи постправди, пов'язаних із впливом емоційних наративів, алгоритмічною організацією інформаційного середовища та особливостями поширення цифрової інформації [25].

Подальше ускладнення інформаційної взаємодії пов'язане з поширенням використання ІІІ та формуванням ІІІ-грамотності. ІІІ-грамотність у базовому розумінні охоплює здатність розуміти системи штучного інтелекту, взаємодіяти з ними та критично оцінювати як самі системи, так і результати їхньої роботи [10].

Необхідність розвитку ІІІ-грамотності посилюється ризиками, які супроводжують використання ІІІ-технологій. За результатами глобального дослідження довіри до ІІІ, проведеного у 17 країнах, 85% респондентів визнають переваги ІІІ, 73% висловлюють занепокоєння щодо ризиків їх використання, серед яких порушення приватності та кібербезпеки, маніпулятивне використання, зокрема з насильницькою метою, а також отримання неточних чи упереджених результатів [26, с. 24-26].

У психологічному вимірі взаємодія із ШІ актуалізує проблему регуляції когнітивного делегування та довіри до згенерованої інформації. З одного боку, важливого значення набуває спосіб когнітивного розвантаження: *залежне когнітивне розвантаження (dependent cognitive offloading)*, за якого зовнішній системі делегуються основні когнітивні операції, відтак відбувається перенесення когнітивної суб'єктності та зниження внутрішньої мотивації, тоді як *автономне когнітивне розвантаження (autonomous cognitive offloading)*, що передбачає використання ШІ як засобу підтримки зі збереженням когнітивної автономії користувача, пов'язане зі сприятливішими когнітивними результатами; при цьому метакогнітивний моніторинг здатен послаблювати перенесення когнітивної суб'єктності на ШІ [27]. Ймовірно, ризик розвитку залежного когнітивного делегування може посилюватись за недостатньої компетентності медіакористувача у сфері запиту, що ускладнює критичне оцінювання відповідей системи, сприяє надмірній довірі до ШІ та формуванню уявлень про його експертність у зв'язку з аналітичністю відповідей та швидкістю генерування.

На протидію економії когнітивних зусиль при розвантаженні, можливе і протилежне – посилення когнітивної втоми та інформаційного перевантаження в користувачів, які зберігають достатній рівень критичності та компетентності щодо сфери своїх запитів, оскільки додатково верифікують згенеровану ШІ інформацію. Таке припущення частково узгоджується з результатами дослідження Тянь і Чжан 580 китайських студентів: встановлено, що зростання рівня залежності від ШІ супроводжується зниженням критичного мислення, причому когнітивна втома виступає медіатором цього взаємозв'язку; натомість інформаційна грамотність виконує подвійну роль, послаблюючи цей негативний зв'язок із критичним мисленням, але за високої залежності від ШІ підсилюючи когнітивну втому [28].

Проведений теоретичний аналіз дає змогу узагальнити специфіку інформаційно-комунікативної взаємодії та функціональну роль критичного мислення в контексті розглянутих чотирьох грамотностей (див. табл. 1).

Таблиця 1

Функціональна роль критичного мислення у контексті інформаційної, медіа-, цифрової та ШІ-грамотності

Грамотності	Специфіка інформаційно-комунікативної взаємодії	Функціональна роль критичного мислення
Інформаційна грамотність	В інформаційному середовищі суб'єкт здійснює цілеспрямований пошук інформації відповідно до власних інформаційних потреб, декодує її зміст та за можливості використовує надалі.	Аналіз та оцінювання достовірності інформації, її релевантності запиту, антиципація мети автора-адресанта, оцінювання можливості її застосування та фільтрування власних упереджень.
Медіаграмотність	В медіасередовищі медіакористувач сприймає та інтерпретує інформацію, представлену в медіаповідомленнях, здійснюючи цілеспрямований пошук та регуляцію власного інформаційного поля, зокрема через вихід за межі сформованої інформаційної бульбашки, та за можливості надає своєчасний або відтермінований зворотний зв'язок іншим медіакористувачам.	Критичний аналіз медіаджерела, контексту, антиципація мети та способів медіавпливу, зокрема маніпулятивного, ідентифікація сформованої інформаційної бульбашки.

Продовження таблиці 1

Цифрова грамотність	За допомогою цифрових технологій активний користувач і творець цифрового контенту здійснює пошук, створення, поширення та споживання інформації в алгоритмічно опосередкованому цифровому середовищі.	Оцінювання інформації та критичне усвідомлення механізмів її алгоритмічного відбору й персоналізації контенту, здатних сприяти формуванню інформаційних бульбашок.
ІІІ-грамотність	Діалогічна форма взаємодії суб'єкта із ІІІ, у процесі якої інформація генерується системою відповідно до запиту користувача (промпту) та надалі відповідально використовується з урахуванням авторських прав та принципів академічної доброчесності.	Критичне оцінювання й верифікація згенерованої інформації, визначення меж її відповідального використання, метакогнітивний контроль, регуляція довіри до ІІІ та можливого когнітивного делегування.

Отож відбувається поступове доповнення й розширення функціональної ролі критичного мислення відповідно до цифрових трансформацій та ускладнення інформаційно-комунікативної взаємодії: від аналізу й оцінювання інформації до критичного осмислення медіавпливу та алгоритмічного опосередкування, а у взаємодії із ІІІ – до метакогнітивного контролю, регуляції довіри й когнітивного делегування та визначення меж відповідального використання згенерованої інформації. Водночас критичне оцінювання інформації зберігає наскрізне значення в усіх розглянутих концептах грамотності. Важливо зазначити, що інформаційна, медіа-, цифрова та ІІІ-грамотність не утворюють послідовних етапів, що заміщують один одного, а співіснують і взаємодоповнюються відповідно до специфіки інформаційно-комунікативної взаємодії в умовах сучасної медіакомунікації.

Висновки. Критичне мислення як одна з ключових м'яких навичок у процесі сучасної медіакомунікації розглядається не лише як когнітивна здатність до аналізу й оцінювання інформації, а як багатовимірна психологічна основа інформаційно-комунікативної взаємодії в інформаційному середовищі. Представлена схема сучасної медіакомунікації відображає її реалізацію на перетині медіа- та цифрового середовищ, де медіакористувач виступає активним суб'єктом взаємодії, здатним одночасно сприймати та декодувати медіаповідомлення як медіаспоживач, також кодувати й створювати нові з можливістю надавати зворотний зв'язок як медіавиробник. Водночас інтеграція ІІІ як елементу цифрового середовища ускладнює характер взаємодії медіакористувачів.

Функціональне значення критичного мислення конкретизується залежно від характеру інформаційно-комунікативної взаємодії. Інформаційна, медіа-, цифрова та ІІІ-грамотність не утворюють лінійної еволюційної послідовності, а функціонують паралельно за принципом взаємодоповнення, зберігаючи критичне мислення як спільну наскрізну психологічну основу.

У перспективі подальших досліджень варто емпірично перевірити припущення щодо особливостей критичного мислення у взаємодії із системами ІІІ та його взаємозв'язків з компетентністю користувача у сфері запитів, довірою до ІІІ, когнітивною втомою та інформаційним перевантаженням.

Список використаної літератури

1. Куцепал С. В. Комунікативна діяльність особистості у вимірі невизначеності інформаційного суспільства: соціально-філософська рефлексія. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2020. № 1(87). С. 112–119. DOI: [https://doi.org/10.35433/philosophicalsciences.1\(87\).2020.112-119](https://doi.org/10.35433/philosophicalsciences.1(87).2020.112-119)

2. Bajrami D. The New Homo Sapiens and Media Literacy in the Digital Age. *KAIROS: Media and Communications Review*. 2025. Vol. 4, No. 1. P. 51-65 DOI: <https://doi.org/10.64370/URRW1612>.
3. Індекс медіаграмотності українців: 2020-2025 (шоста хвиля). Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження. *Детектор медіа*. 2026. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/248278/zvit-ml-2025-6-khvylya_final-3.pdf (дата звернення: 01.08.2026).
4. Ороховська, Л. А. Медіакультура в контексті цивілізаційного розвитку: дис. ... д-ра філософ. наук : 09.00.03. Київ, 2015. 407 с. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3f8b5977-34dc-4231-9016-15eb998bdf30/content> (дата звернення: 01.08.2026).
5. Дослідження цифрової та ШІ-грамотності в Україні. *Міністерство цифрової трансформації України*. 2025. URL: https://osvita.diaa.gov.ua/uploads/3/16239-povna_doslidzenna_cifrovoi_ta_si_gramotnosti_v_ukraini_2025_pptx_pptx.pdf (дата звернення: 01.08.2026).
6. Thornhill-Miller B. et al. Creativity, Critical Thinking, Communication, and Collaboration: Assessment, Certification, and Promotion of 21st Century Skills for the Future of Work and Education. *Journal of Intelligence*. 2023. Vol. 11. Art. 54. DOI: <https://doi.org/10.3390/jintelligence11030054>.
7. Toprak E., Taşçı G. & Çelebi M. From social media addiction to information literacy: unravelling the underlying mechanism of critical thinking and cognitive flexibility. *BMC Psychol*. 2026. Vol. 14. Art. 584 DOI: <https://doi.org/10.1186/s40359-026-04337-4>.
8. Панченко О. А., Корченко О. Г., Кабанцева А. В., Іванченко Є. В., Прокопович-Ткаченко Д. І. Психологія метакогнітивного впливу: новітній вимір війни за свідомість. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2026. Вип. 2. С. 7-14. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2026.2>.
9. Шумило М. Ю., Дмитрасевич Р. Я. ШІ-грамотність у медичній освіті: концептуальні підходи, освітні стратегії та перспективи розвитку. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ*. 2026. № 165. С. 214-222. DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-165.2026.22>
10. Lintner T. A systematic review of AI literacy scales. *npj Sci. Learn*. 2024. Vol. 9. Art. 50. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41539-024-00264-4>.
11. American Psychological Association. Critical thinking. *APA dictionary of psychology*. URL: <https://dictionary.apa.org/critical-thinking> (last accessed: 01.08.2026).
12. Панасенко Е., Тимарев Д. Психологічні умови розвитку критичного мислення студентської молоді в контексті когнітивно-особистісної взаємодії. *ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР*. 2025. Т. 2, № 9 (2). С. 88–94. DOI: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.9\(2\)/2.2025.08](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.9(2)/2.2025.08).
13. Янковський С. В. Моделі соціальних комунікацій. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філософія, культурологія, соціологія* 2011. Вип. 1. С. 12-19. URL: <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/231> (дата звернення: 01.08.2026).
14. Джеджея В. Дослідження розвитку критичного мислення в контексті життєвої компетентності особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2025. № 27 (72). С. 53-66. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.27\(72\).05](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.27(72).05)
15. Медіапсихологічні стратегії цифрової трансформації суспільства і освіти в умовах війни : монографія / О. Л. Богдан, О. Л. Вознесеньська, Л. В. Григоровська та ін.; наук. ред. Л. А. Найдьонова. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2025. 375 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/mediapsychologichni-strategiyi-tsyfrovoi-transformatsiyi-suspilstva-i-osvity-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 01.08.2026).

16. Крайнікова Т. С. Культура медіаспоживання в Україні: від консьюмеризму до просьюмеризму : монографія / за наук. ред. В. В. Різуна. Бориспіль: Люксар, 2014. 372 с.
17. Гоцуляк Н. Є. Цифрова особистість у контексті класичних, некласичних та постнекласичних парадигм психології. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2025. Вип. 3. С. 79-83. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.4.12>.
18. Семененко А. А. Феномен цифрової реальності: гуманістичний вимір трансформації людської ідентичності в умовах постгуманізму. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2025. Т. 17. № 1. С. 101-107. DOI: <https://doi.org/10.15421/352514>.
19. Снісаренко В. Психологічні особливості взаємодії людини зі штучним інтелектом у сучасному цифровому суспільстві. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2026. № 87. С. 136-142. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2026-87-136-142>.
20. Pharcy M. S., Barman S., Rahaman J. To Explore the Relationship Between Information Literacy and Data Literacy: A Study. *International Journal of Knowledge Management and Practices*. 2026. Vol. 14, No. 1. P. 1-4. DOI: <https://doi.org/10.21863/ijkmp/2026.14.1.001>.
21. Mammadova V. From Information Literacy to AI Literacy: A New Pedagogical Role for Academic Libraries. *Proceedings of the 10th International Academic Conference on Education*, 12–14 March 2026, Berlin, Germany. 2026. Vol. 3, No. 1. P. 32–43. DOI: <https://doi.org/10.33422/iaceducation.v3i1.1840>.
22. Гудзенко О. З., Лерега С. В. Медіаграмотність як структурний компонент сучасних soft skills. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2025. Т. 8. № 1. С. 178-185. DOI: <https://doi.org/10.15421/342521>.
23. Тілікіна Н. Медіа-, інформаційна і комп'ютерна грамотність як компоненти цифрової грамотності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. № 29. С. 46-56. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5149025>.
24. Nichols T., & Stornaiuolo A. Assembling «Digital Literacies»: Contingent Pasts, Possible Futures. *Media and Communication*. 2019. Vol. 7(2). P. 14-24. DOI: <https://doi.org/10.17645/mac.v7i2.1946>.
25. Anwar Arif, Maulana D. Digital Media Consumption and the Formation of Public Opinion in the Post-Truth Era. *Journal of Communicatio Et Cultura*. 2026. Vol. 2. № 2. P. 18-32. DOI: <https://doi.org/10.67171/cj7npd06>.
26. Gillespie N., Lockey S., Curtis C., Pool J. & Akbari A. Trust in artificial intelligence: A global study. Brisbane, Australia; New York, United States: The University of Queensland and KPMG Australia, 2023. 82 p. DOI: <https://doi.org/10.14264/00d3c94>.
27. Zhu Q., Li X., Dong Y., Chang P., Fan M. Not all cognitive offloading is equal: distinguishing dependent and autonomous offloading to generative AI. *Frontiers in Psychology*. 2026. Vol. 17. Art. 1878629. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1878629>.
28. Tian J. & Zhang R. Learners' AI dependence and critical thinking: The psychological mechanism of fatigue and the social buffering role of AI literacy. *Acta psychologica*. 2025. Vol. 260. 105725. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.105725>.

THE ROLE OF CRITICAL THINKING IN CONTEMPORARY MEDIA COMMUNICATION: FROM INFORMATION LITERACY TO AI LITERACY

Olena Musakovska

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
<https://orcid.org/0000-0003-3036-9565>
e-mail: olena.musakovska@lnu.edu.ua*

The article theoretically examines the characteristics of critical thinking in contemporary media communication and identifies the specificity of its functional role in the context of information, media, digital, and AI literacy. Critical thinking is conceptualized as a multidimensional psychological foundation of information-communication interaction, whose role expands in response to technological transformations of the information environment. A conceptual model of contemporary media communication is proposed, representing the intersection of media and digital environments within the broader information environment and taking into account the agency of the media user, who can simultaneously perform the roles of media consumer and media producer. The model also integrates an AI system as an element of the digital environment, with bidirectional information and communication interaction between the AI system and the media user.

The specific functional role of critical thinking across information, media, digital, and AI literacy is summarized. Within information literacy, critical thinking is directed toward evaluating the credibility, relevance, and practical value of information; within media literacy, its role extends to the critical interpretation of media sources, media influences, and the user's information environment; within digital literacy, it involves understanding algorithms of content personalization; and within AI literacy, it encompasses the verification of AI-generated information, metacognitive control, and responsible use. Psychological aspects of AI interaction are also outlined, including dependent and autonomous cognitive offloading, trust in AI-generated information, cognitive fatigue, and information overload. It is emphasized that information, media, digital, and AI literacy do not constitute a linear evolutionary sequence but coexist and function in a complementary manner. Overall, the findings indicate a gradual expansion of the functional role of critical thinking as information and communication interaction becomes more complex, while the critical evaluation of information remains its cross-cutting function.

Key words: soft skills, critical thinking, media communication, media culture, media consumption, information literacy, media literacy, digital literacy, AI literacy, cognitive offloading, information overload.

*Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.10.2026*